

UN CONTRACT INEDIT PRIVIND ARENDAREA A ȘASE MOȘII DIN MOLDOVA ÎN PERIOADA 1818—1824

Ioan Murariu

În Principatele Române perioada feudalismului târziu se caracterizează, între altele, și prin răspândirea arendășiei în agricultură. O contribuție esențială la cunoașterea acestui complex fenomen istoric din perioada pre-regulamentară a adus cercetătoarea Ioana Constantinescu¹. Folosind un imens material documentar – în cea mai mare parte inedit – autoarea a reușit să lămurească deplin o serie de probleme majore, cum ar fi: începuturile arendășiei în cele două Principate (sfârșitul secolului al XVII-lea)², răspândirea fenomenului în secolul al XVIII-lea și primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, conținutul contractelor de arendare, originea socială a arendașilor, exploatarea moșiilor de către aceștia, antrenarea moșiilor arendate în producția de mărfuri pentru piața internă și externă, problema investițiilor, a raporturilor dintre arendașii moșiilor și țărani clăcași ș.a.m.d.

Desigur, în unele filiale ale Arhivelor Statului mai există documente –îndeosebi contracte de arendare – care încă n-au intrat în circuitul științific. Publicarea acestor documente este necesară, căci ele pot, fie să întărească concluziile la care istoriografia noastră a ajuns deja, fie să aducă unele date și elemente noi.

În filiala Iași a Arhivelor Statului se păstrează un contract inedit privind arendarea, pentru anii 1818-1824, a șase moșii din ținutul Putna, pe care se aflau următoarele șapte sate: Străoane, Muncelu, Varnița, Ciolănești, Fitionești, Holbănești Mănăstioara³. Contractul la care ne referim în continuare este o copie din 2 decembrie 1819, după originalul întocmit și semnat la 23 aprilie 1818. Semnăturile de la sfârșit fiind indescifrabile, nu putem cunoaște numele boierului proprietar. Din preambul, ar rezulta că arendașii erau spătarul Petrachi Sturza și medelnicerul Dimitrie Feștilă.

Acest contract, încheiat pentru perioada cuprinsă între 23 aprilie 1818 și 23 aprilie 1824, este scris pe patru pagini și cuprinde un preambul și 18 „ponturi” (articole). Împreună cu terenul arabil, fânețele și pășunile de pe cele șase moșii, au mai fost

¹ I.Constantinescu, *Arendarea moșiilor în Moldova până la Regulamentul Organic*, în „Studii și materiale de istorie medie”, Ed. Academiei R.S.R., 1973, VI, p.259-268; *Idem*, *Arendășia în agricultura Țării Românești și a Moldovei până la Regulamentul Organic*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1985, p.204; *Idem*, *Date noi privind agricultura Moldovei în perioada 1829-1833*, în „Terra noastră” (Culegere de materiale privind istoria agriculturii în România), vol.II, București, 1971, p.45-55.

² *Idem*, *Arendășia în agricultura...*, p.9.

³ Arh. St. Iași, fond Documente, P.499/42.

arendate: 20 pogoane de vie, 50 pogoane livadă de perji, toată pădurea, două mori, o dârstă, o pivă, două crâșme cu pivnițe și o velniță cu trei cazane noi.

La punctul 1, se menționează că prețul arenzii pe cei șase ani este de 20.000 de lei, și că această sumă trebuie achitată în fiecare an în câte „două vadeli”, adică 1/2 la Sf. Gheorghe și 1/2 la Sf. Dumitru. După cum se vede, prețul arenzii – în medie 555 lei de moșie pe an – era foarte mic în comparație cu alte moșii arendate în Moldova. Explicația constă în faptul că moșiile respective nu erau în întregime boierești, ci stăpânite parțial de boier, mănăstire și răzeși. Acest lucru rezultă –credem noi- cu destulă claritate din preambul și din punctul 12 al contractului de arendare.

În jurul anului 1820, cu suma de 20.000 de lei – prețul arenzii amintitelor moșii - se puteau cumpăra în Moldova, după calculele noastre, circa 571 chile de grâu (adică 176 tone), sau 909 chile (= 280 tone) de păpușoi, sau 20.000 vedre (= 304.000 litri) de vin, sau 300 boi, sau 2.000 de oi, sau 1.250 (= 1.064 kg) de bumbac, sau 3.350 ocale (= 4.300 kg) de zahăr⁴.

Celelalte clauze ale contractului sunt următoarele: arendașii să vegheze la integritatea tuturor moșiilor; obligațiile de dijmă și clacă ale țăranilor clăcași față de boier se transferă către arendași; la expirarea contractului, arendașii să predea via și livada îngădite; arendașii au voie să taie din pădure lemne de foc, chereștea etc., în afară de „apărători”, adică de unele părți de pădure ocrotite; odată cu moșiile, arendașii primesc și 10 slugi, scutite de bir și havalele; monopolul vinderii pe moșie a băuturilor, păcurii, cârnii, peștelui și sării – care era un drept al boierului – se transferă către arendași; până la trecerea celor șase ani, boierul nu are voie să înstrăineze vreo moșie, iar arendașii nu pot renunța la vreuna din moșiile arendate, fără să-i găsească stăpânului „alt muștereu”; arendașii sunt pe deplin liberi să mărească moșiile, prin cumpărarea, „cu orice preț”, a unor pământuri de la răzeși, luând tot venitul de pe aceste terenuri până la expirarea contractului; arendașii să beneficieze de „tot folosul” pe care îl aduc cele cinci iarmaroace ce se organizează în fiecare an pe aceste moșii, potrivit hrisovului domnesc; după expirarea contractului, eventualele acareturi făcute de arendași pe cele șase moșii să rămână ale boierului; velnițele țăranilor, precum și ale străinilor, să nu poată funcționa pe aceste moșii, decât dacă proprietarii lor se vor înțelege cu arendașii; banii arenzii să fie trimiși în câte două rate anuale la Iași, unde, probabil, locuia stăpânul moșiilor. Dacă arendașii nu vor trimite banii la timp, să fie „scoși di pi moșie” sau să plătească o penalizare de „cinci lei la pungă pi lună”.

Ar fi foarte important să cunoaștem suprafața acestor moșii arendate, plantele cultivate în cei șase ani, numărul de animale și inventarul agricol, sursa veniturilor, natura cheltuielilor etc. Toate acestea ar deveni clare, dacă în arhive s-ar descoperi – în cazul în care se mai păstrează – sămile anuale întocmite de arendașii sau vătăfii moșiilor. Ne-am da seama cu ușurință ce pondere avea munca salariată – forma capitalistă de exploatare a pământului – și în ce măsură aceste moșii erau organizate pe principiul producției de mărfuri pentru piață. În lipsa sămilor, presupunem doar că cele șase moșii – asemenea multora din Țara Românească, Moldova – au devenit mari producătoare de mărfuri pentru piața internă și externă abia în epoca regulamentară.

⁴ I. Murariu, Prețurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, în „Carpica”, Muzeul Județean de Istorie și Artă Bacău, 1975, VII, p.126 și urm.

ANEXĂ

„Copie.

Cel mai gios iscălit, încredințez cu acest contract al meu la mîna dumnealui arh. spătar Petrachi Sturz, dum[nea] lui medelnicer Dimitrachi Feștilă, precum să fie știut că am vîndut venitul moșiilor meli de la țan[ul] Putnii, ci sunt șase hotară, Muncelu i Stăvărăștii i Fântănelili i Frișca i Moțocul și Burduja, bez părțile răzășești și călugărești, pe carile sunt șapți sati: o parti de Străoani, adică legați la bir cu satul Străoanii și lăcuți pi satul Muncelu, Muncelu i Varnița, Ciolăneștii, Fitioneștii, Holbăneștii și Mănăstioara, cu cuprindere ponturilor mai gios arătați:

1. Venitul acestor moșii l-am vîndut dum[nealo]r pi șase ani, adică de la 1818 aprilie 23 și pînă la 1824 apr[il]ie] 23, cu prețul 20.000 lei, adică doaîzăci mii lei, care bani să aibă a mi-i plăti în doaî vadeli; adecă pe giu[m]ătati la Svîntul Ghiorghii, apr[il]ie] 23, și pe giu[m]ătati la Svîntul Dimitrie, oct[ombrie] 26.

2. Datori să fie d[um]m[nealo]r a păzi hotarăli arătatei moșii întocmai după hotarnicili ci am, di pi care am dat și copie, și precum am stăpînit eu. Iar acolisindu-să cineva să împresoare vreo parti di moșie din hotarăli arătati, îndată să-mi facă știut, și luându ei prin giudecată vreo parte de loc, după analoghie să li plătesc venitul acei părți din căștigul moșiei.

3. Toți lăcuiitorii ce să află pe moșie să-i lucrezi doaîsprăzăci zili după hotărîre ponturilor gospod, și să dei[e] și dijma din toati, precum să urmează și la alti moșii boierești, adică și din vii, și din livezi, și din sămănături, și din grădini, precum și din mori, și din chioi, și din driste, și din feresăi, atît acei lăcuind pi moșii, precum și acei ce vor fi lăcuind pi streini moșii, și boieri, și mănăstiri, care vor ave vii și livezi și orice alte acareturi pe moșie me, după învoire să dei dijmă.

4. Împreună cu moșiile aceste dau și doaîzăci pogoani vie tănără și cicizăci pogoani livadă di perji, însă 20 pogoani pusă mai nainte și 30 pogoani care s-au alcătuit acum a să puni cu satul Muncelu, după diosăbit zapis care s-au dat la dum[nealo]r, pe care să le lucrezi cu a dum[nealo]r cheltuială, dându-le la împlinire anilor îngrăditi și întemeieti, și roada să fie a dum[nealo]r.

5. Volnici să fie dum[nealo]r de a neguțitori pădure di pi acești moșii de pari, nuieli, haragi, lemn de foc și ori de ce chereste, bez apărături.

6. Doaî mori cu trii petri, o dristă și o chioi, doaî crîcime de piatră cu doaî pivniți de cărămidă, sunt pe aceste moșii, la împlinire să le dei precum le-au priimit.

7. Se dau și zăci slugi pentru slujba moșiei, care au să scutească de tot birul și havalelile, iar cînd, din întâmplare, nu să vor da în bir să am a ține în samă câte cincizăci lei di tot numili din banii cîștiului, iar cîți să vor mai pute spori piste aceștie pîn la împlinire anilor, să nu am a pretinderisi nimică.

8. O velniță cu trii căzani noaî se dau tot întru această tocmeală, carele la împlinire anilor să mi le dei precum să vor afla.

9. Orînzili ci sînt în arătati sati, precum și la drumuri, numai dumnealor să fie volnici a vinde ori și ce feli de băutură, precum și păcură, carne, pește, sare, precum să urmează și la megieșitili moșii boierești.

10. Vasă, buți și poloboace de vin și de perje s-au dat dum[nealo]r acum, pentru care, la împlinire anilor nu am a pretinderisi nimică.

11. Pân la împlinire acestor șasă ani, de voi a disface moșiile aceste, sau în schimb, sau în vânzari de istov, să nu fiu volnic de a-i scoati, iar întâmplându-se de a-i scoati, toati cheltuielili și pagubili ci li să vor pricinui, și folosul ci s-ar pute ave pân la împlinire anilor, să li răspund. Dar și dum[neal]o[r], dacă fără pricină vor lepăda moșie pân la împlinire anilor, să fie datori sau să-mi găsească mușteriu să puie în locul dum[neal]o[r] cu prețul acesta, sau să-mi plătească păgubire ce mi să va pricinui păr să va găsi alt mușteriu.

12. Din părțili ce-au mai rămas necumpărati de mini de la răzăși, toată voia au dum[neal]o[r] de a le cumpăra cu ori ce preț, și pân la îndoit preț de ceea ce am cumpărat eu să deie, și eu să le țin în samă banii ce vor da din câștiguri, iar venitul acelor părți să fie tot a dum[neal]o[r] pân la împlinire anilor, fără a cere un ban macar.

13. Cinci iarmaroace ce să fac pe aceste moșii, volnici să fie, după glăsuire hrisovului, a-și lua tot folosul.

14. Orice acaret vor faci dum[neal]o[r] pe aceste moșii, să nu aibă a pretinderisi nici o plată, precum nici eu, folosul ce ar pute ave. Și eu, de voi face vreun acaret pân la împlinire anilor, folosul tot a dum[neal]o[r] să fie, fără a li cere vreun ban, iar la împlinire anilor să mi-l dea precum îl vor primi.

15. Toati velnițili ce vor fi pe aceste moșii, atât a lăcuiitorilor, precum și a străinilor, să nu fie volnice de a lucra nimică, iar îndoindu-se, după învoire vor urma.

16. Perjili, vinul, tăscoveale ce vor eși de pe aceste moșii să nu fie volnici alții a le cumpăra, decât numai dum[neal]o[r], cu prețul ce vor da alții și să va politici și pe alti sate.

17. Toati veniturili acestei moșii câte sunt pân acum, atât și aceli ci să vor isca de acum, să fie a dum[neal]o[r] întru toată și deplină stăpînire, fără a mă amesteca eu cât de puțin.

18. Soma banilor arătată mai sus, ce sunt dum[neal]o[r] datori să răspundă pe fiișticari an în doaf vadelii, nicăiure aiure nu au să-i răspundă, decât numai aice în târgul Eșii, în vadelile arătate mai sus. Și, când dum[neal]o[r], din împotrivă, nu vor răspunde banii în vadelili atătati, să fie scoși di pi moșie și păgubiți de toate cheltuielile ci vor ave, sau să plătească citi cinci lei la pungă pi lună pentru câtă vremi va treci piste vad pân la doaf la luni di zili. Și pentru de a să păzi întocma tocmala prin ponturili arătati, s-au făcut doaf la asămîne contracturi, adevëriti și încredințati cu însuș iscăliturili noastre.

1818, apr[il]ie] 23

[Semnătură indescifrabilă]

Isprăv[nicia] ț[î]nu]tul[uj]i Neamțu.

Întocma di pi cel adevărat contract scoțîndu-se copie aceasta, s-au încredințat.

1819, dec[em]b[ri]e] 2

[Două semnături indescifrabile]

Mă îndoiesc că în zăci zăli să răspundă contractul cel adevărat di pi cari esti această copie, iar când nu-l voiu răspunde în vadeao arătată, să rămîie cu totul răsuflat. Și am iscălit.

1820, av[gu]st 17.

[Semnătură indescifrabilă. ⁵⁾

⁵⁾ Arh. St. Iași, fond Documente, P.499/42.

1499/12

Real

Urmareste ca in anul 1818 s-a dat in arenda șase moșii...
de arenda șase moșii...
Și ca în anul 1818 s-a dat în arenda șase moșii...
de arenda șase moșii...
Și ca în anul 1818 s-a dat în arenda șase moșii...
de arenda șase moșii...
Și ca în anul 1818 s-a dat în arenda șase moșii...
de arenda șase moșii...

1. o...
2. o...
3. o...

GLOSAR

acaret = construcție

acolisi = a ridica pretenție nedreaptă împotriva cuiva; a îndrăzni

apărătură = ocrotire

bez = fără

chilă (de Galați) = 308 kg

chiuă = pivă, piuă

căști = rată de amendă

gospod = domnesc

havalea = corvoadă

hotarnică = document prin care se precizau limitele unei moșii

hrisov = act domnesc

împresurare = cotropire a unei părți de moșie

medelnicer = rang boieresc inferior

mușteriu = client

pogon = unitate de măsură pentru suprafețe de teren, echivalând cu o jumătate de hectar

pont = punct; articol

răsuflat = document lipsit de valoare

samă = socoteală; buget de venituri și cheltuieli

spătar = rang boieresc mijlociu

tocmală = înțelegere; învoială

vadea = termen de plată; soroc

vadră = măsură de 10 ocale sau 15,2 litri

velniță = povarnă; instalație pentru fabricat rachiu

volnic = liber

zapis = act particular de învoială, de mărturie etc.